

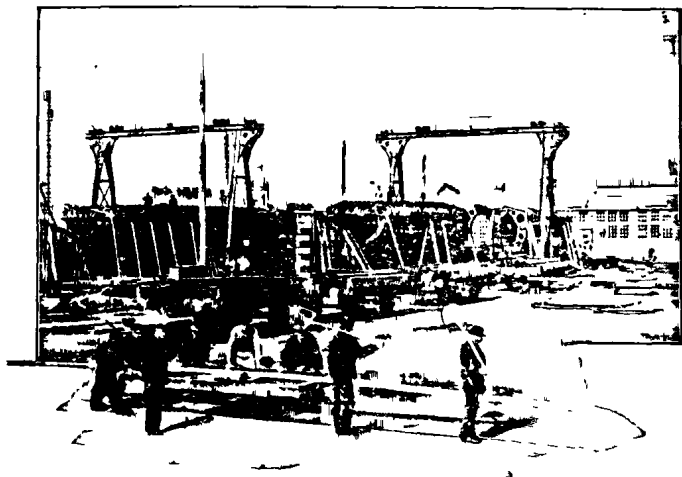
ԳԵՐՄԱՆ ԸՆԴՄՈՎԵԱՆԵՐՈՒ

ԱՐԱՐՔՆԵՐԸ

* *

Գերմանական պետութիւնը՝ ձեռնարկած պատերազմէն յաղթական դուրս գալու համար, ինչպէս կանխաւ ամէն հնարագիտութիւն մտածելու և զարգացուցելու էր, այսպէս ալ հիմայ պատերազմի աւտեն՝ ամէն գործունէութիւն կը ցուցնէ,

իւր այս քաղաքականութեան գերազանց օրինակներէն մին ալ՝ ընդծովեայ բազմաթիւ նաւերն են, Այդ իր ընդծովեաներովը՝ յետ ապացուցանելու թէ աւտենը ջախջախիչ առաջնակարգ միջնորդներ են իւր ծրագրերներուն, յետ անոնցմով ծովերու յատակները անմեղ զոհերու դիակներով լեցնելու, այժմ այդ տարտարոսական մեքենան՝ խաղաղաւէտ վաճառականութեան և հաղորդակցութեան միջնորդ կ'ուզէ հռչակել:

Ընդծովեայի մը շինութիւնը.

ամէն օրինաւոր և ապօրինի միջոցներու ձեռք կը զարնէ և կը ճգնի համազօլ բովանդակ մարդկութիւնը՝ թէ ինքը հրդեհ հուած պատերազմի սաստկութենէն չի սոսկար, թէ իրեն դէմ դարձած դաշնակիցներու զէնքերուն բռնութենէն չընկճուիր, այլ ընդհակառակն ինքը կը դիմադրէ՝ ու կը տառապեցնէ՝ մեծ պետութիւնները, կը խորտակէ, կը ջախջախէ՝ ընդդիմացող փոքր և անզէն ազգերը, անպաշտպան ժողովուրդները կը մատնէ վայրագներու սուրին և կոտորածին....

Եւ յիշուի, Յունիս 21ի գեղեցիկ արշալոյսին, Ս-35 գերմանական ընդծովեան՝ Թոն Առնուտ Նաւապետի առաջնորդութեամբ վսեմ կերպով մը Սպանիոյ կարթագինէի նաւահանգիստը մտաւ, իւր զալուստը թնդանօթի 21 հարուածներով յայտարարեց, որուն իսկոյն Սպանիական մարտկոցները՝ բարի զալուստի պաշտօնական որոտումները լսեցուցին:

Անակնկալ ընդծովեան՝ անտարակոյս ժամանակ ունեցաւ, գերման գործակատարներու միջնորդութեամբ, իրեն յանձն

նարարուած պաշտօնները կատարել. որ է ըսել՝ դիւանագիտական թղթապանականեր, գերման դեսպաններու և հիւպատոսներու ուղղուած հրամագրեր՝ տեղերնին հասցնել. և թերեւ Գուլիէլմոս կայսեր ինքնագիր նամակը փութացնել Ալփոնս ԺԳ-ին:

Միևնոյն ընդծովեան 24 ժամ վերջը պատերազմական դրօշներն պարզած, հրաժեշտի հարուածներն արձակելով՝ կարթագրէի նաւահանգիստէն դուրս սլացաւ, կարծես անզլխական և ֆրանսական մարտանաւերն արհամարհելով, որոնք հեռագիրներու լուրերն առնելէ վերջը՝ փութացած էին Միջերկրականի անկոչ հիւրին ապաւինած վայրը: Սպանիական ջուրերէն դուրս կը սպասէին անոնք և պատրաստ էին վրան յարձակելով՝ կամ ձերբակալել և կամ ծովամոյն կորսնցնել: Ի զո՛ւր ջանքեր. սրարշաւ ընդծովեան երբ նշմարեց սպառնալիքը, իսկոյն դրօշակներն ամփոփելով՝ իջաւ ծուկերու աշխարհը, և կրցաւ ճողովրիլ թշնամեաց ճիւղաներէն:

Լրագիրներ և պարբերական թերթեր, գերմանական այն յանդուգն և զարմանալի ընդծովեայի վարելակերպին վրայ սիւնակներ լեցուցին: Եւ համաշխարհային պատմութիւնը նոր էջ մը արձանագրեց՝ իբրեւ պատերազմական ճարտարութեան նոր դէպք մը, քանի որ Պոն Առտլտ յանդգնած էր Հիւսիսային ծովէն անցնիլ Մանշը, կտրել Ատլանտեանը, մտնել Ճիպրալթարի նեղուցէն միջերկրականի մէջ՝ (գրեթէ անընդհատ շուրջերուն տակ ընկղմած նաւարկելով), ի վերջոյ կարթագրէի նաւահանգստին առջև՝ ծովուն մակերևոյթը ելնել: Տօնական հագուստով նաւազներ և սպաներ՝ նաւուն տախտակամածին վրայ շարուած՝ բերդաքաղաքը թնդանօթի բոմբիւններով ողջունելէ, Կրիստոս աղաղակներ արձագանգելէ և հետաքրքիր բազմութենէն՝ ծափերով փառաւորուելէ յետոյ, քաղաքին մէջ շրջագայութիւններ և առուտուր կատարեցին, և նոյն իսկ գերման դեսպանատան պատշգամբ ելլելով՝

կեցցէ՛ Գերմանիա աղաղակեցին. ու երբ քանդորորորդ ժամը լրացաւ, ամէնքն ալ ընծովեային վրայ համախմբուած՝ համակրանքի փոխադարձ աղաղակներով և ողջերթներով նաւահանգիստէն դուրս եկան:

Գիտենք որ ըստ միջազգային համաձայնութեան, երբ ծանր հարկ մը ստիպէ պատերազմիկ նաւու մը՝ ապաւինիլ չէզոք պետութեան մը նաւահանգիստը, հոն 24 ժամ միայն կարող է մնալ և անհրաժեշտ նորոգութիւնը լմնցած թէ՛ չլմնցած, ապաւտանարանէն պէտք է հեռանայ:

Արդ Ս-35ի յիշեալ վարելակերպը Ազգաց Օրէնքի հակառակ կը նկատենք. վասն զի այդ նաւը անհրաժեշտ նորոգութեան մը պէտք չունենալէ զատ՝ պարզապէս ցոյց մ'ընկիւռ նպատակով, և ամէն ազգերու հետաքրքրութիւնը վատկելու և հակառակորդ պետութիւններն արհամարհելու նպատակով՝ այդպիսի արարքի մը դերակատարը եղաւ: Այս ստոյգ է որ ցարդ միջազգային դաշնադրութիւն մը՝ ընդծովեայ նաւերու նկատմամբ օրէնքներ հրատարակած չէ, և չէ ալ սահմանուած որ ընդծովեաները պէ՛տք է պատերազմական նաւերու կարգը դասել թէ ո՛չ: Եւ գերմանացիք իրենց ընդծովեաններն ո՛չ միայն թշնամի զրահաւորներ ընկղմելու, այլ ստէպ ճամբորդի և վաճառաբերձ նաւերը խորտակելով, հազարաւոր անմեղ տղաքներ և կնիկներ և չէզոք պիտութեանց անձեր՝ չարաչար մահուամբ ծովելու խորքերը իղղելու պատճառ եղան:

Սոյն Ս-35ը 50ի մօտ նաւեր ընկղմած ըլլալուն քստմեկի պարծանքն ունէր: Ինքն ընկղմած էր ֆրանսական ֆրոյսանս առաւանտաբեցը (*transatlantic*)՝ կարթագրէի նաւահանգստէն մեկնելէն ցիշ յետոյ՝ Պարչէլոնայի մօտ երեք հատ իտալական գեղեցիկ նաւեր յիշարահար եղան՝ անշուշտ այդ ընդծովեայէն՝ որ կեղծաբար աւստրիական դրօշ կը ցուցնէր: Գիշ մը անդին Մարսիլիոյ «Ատլանտանց Լինկերութեան» *Hérault* նաւը ուժակոծուեցաւ՝ գերման դրօշակիր միւսնոյն ընդծովեայէն... Եւ երբ աղէտին

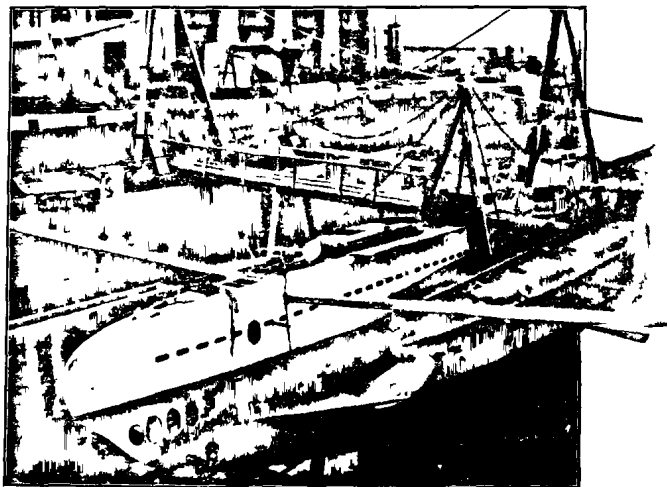

«ՄԱՐՏՈՒ ՍՈՑ. ԱՄ. ԳԼԽԱՎԱԳԱՆՈՒ ՔՈՅԻՆ-ԼԱՅԱՐԱՆՈՒ, ՆԵՐ ԿԵՐԱՍ ԵՄԻՆ ԳՆԱՆՈՒ»

վայրը փութաց սպանիական *Nautilus* փոքր մարտանավը՝ նաւաբեկեալ ճամբորդներն ազատելու համար, ընդծովեային նաւաստիները երիցս աղաղակեցին «կեցցէ Սպանիա», մինչ, անշուշտ, Ֆրանսիայի հրճուածութեանը կը նշանակէր իր յուշատեարին մէջ՝ հարուածեալ նաւուն և մահացող անձերուն թիւերը:

Այդպէս Ս-35ը իրրեւ խաղաղ վաճառականացն ախոյեան՝ կարթագինէի նաւ,

գիտը կը մտնէր՝ իրրեւ գերմանական ընդծովեայ՝ ատլանտանցը նաւարկութեան գծի մը վաճառաբարձ նաւը. 4000 մղոն նաւարկած էր Հելկոլանտէ դէպ ի Նորֆոլք: Այս իրականութեամբ Գերմանիան ուզեց հոչակել աշխարհիս՝ թէ վաճառական նոր ոճ մ'էր այս հնարքը և պիտի օգտուէր իրեն նաւարկութեամբը: Եւ յիշաւի Ամերիկեան «Eastern Forwarding Company»-ն յանձնարարեց, բաւական մեծկակ պա-

Ֆրանսական մարտորմիղէ գերի բռնուած՝ գերմանական ընդծովեայի մը մաւառաքը:

ւահանգիստը մտնելով, ծովային շանձուկ դարձած, անկէ դուրս ելած էր և ահաւոր ոճիրներ կը գործէր:

Եւ մինչ ազգերու իրաւունքի օրէնքներով զբաղողները կը վիճարանէին այս եզական շահատակութեանց վրայ, քան որ վերջը տեղի կ'ունենար Պատմութեան համար յոյժ նշանակալից և եզական նուութիւն մը:

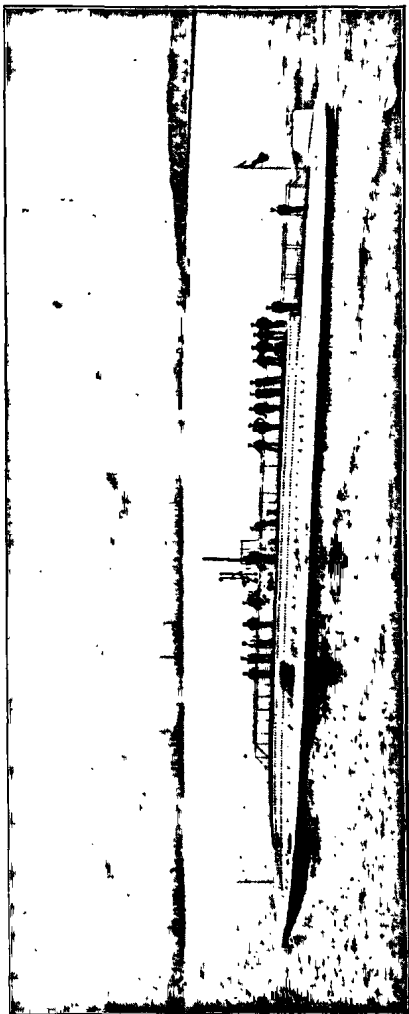
Deutschlandը Յուլիս տասնին Միացեալ Նահանգաց Պալթիմորա նաւահան-

շար մը քիմիական նիւթերու և գունաւորիչ գոյացութիւններու ի փոխարէն իրեն հատուցանելիք նիւթէլի և անմաքուր քառույթի՝ որ Գերմանիա պիտի ներածուէր: Այդպիսի ընդծովեաներ վաճառականական կենաց մէջ քաղաքացիական իրաւունք պիտի վայելէին՝ քանի որ ամերիկեան օրինաւոր իշխանութեան կարգած յանձնաժողովը՝ այդ նոր ոճով նաւարկութիւնը խաղաղ յարաբերութիւն մը նկատեց:

Այս ստոյգ է որ ֆրանսական և անգ-

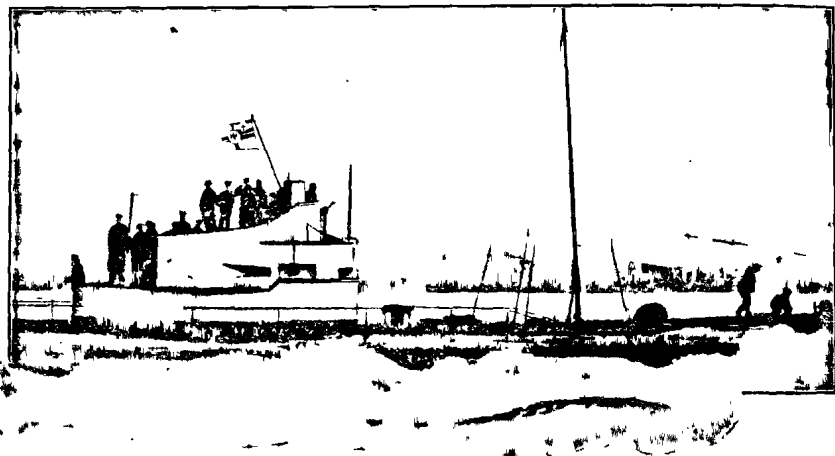
դիական ներկայացուցիչները՝ Ամերիկեան հանրապետութենէն խնդրեցին խղճամիտ քննութիւն մը կատարել տալ, և ստուգել մի՛ գուցէ *Deutschland*՝ նոյն ինքն *U 35* ընդծովեայն ըլլայ, գայլը՝ գառնուկի մորթն հագած: Ամերիկեան խուզարկուները Տեյլսնտի մէջ սիւլուրարձակ խողովակներ չի գտնելով և երկու փոքր թնդանօթները անփասակար ցուցնելով, վճռեցին թէ ասիկայ չէ՝ ծովերու վերոյիշեալ շանաձուկը:

Իսկ Գերմանը կը յայտարարեն որ այս նոր շինուած առջիկէն վաճառական ընդծովեայն, 1916ի մարտին Քիէլի մէջ ծով իջած է: Գրեթէ 96 մեղր երկայնութիւն, և 9 մեղրէ աւելի լայնութիւն ունի. Տիէզէլի քարիւղային երկու շարժիչ մեքենաներով՝ որոնց իւրաքանչիւրը 600 ձիու զօրութիւն կ'արտադրէ. երկու պտուտակները ժամուան մէջ 13 մղոն կտրելու երազութիւն կը պատճառեն՝ երբ ծովու մակերեսին վրայ կը ճամբորդէ: Այս յատկանիշները գրեթէ 1915ի գերմանական՝ ական ընկըմող խոշոր ընդծովեաներու կը համապատասխանեն, որոնք 1000 տակառաչափի տարողութիւն ունին: Կը տեսնուի որ այդ ընդծովեաներէն՝ ականները, սիւլուրարձակները, թնդանօթները և այլն դուրս հանելով, վերածեր են զայն վաճառներ փոխադրող ընդծովեայնաւու մը: Կարծես այդ ենթաշլային վաճառանաւը կը համապատասխանէ Ֆոն Դիլրիցի՝ գերմանական ծովային զօրութեան ստեղծիչին յայտնած գաղափարին, որ իւր ծովակալութեան ատեն յայտարարած էր թէ կը պատրաստեն այնպիսի մեծ ընդծովեաներ՝ որոնցմով կարելի պիտի ըլլայ առանց նաւապաշարի նոր պէտքն զգալու՝ գերմանական նաւահան-

Նմանակաւ մորաձու ընդծովեայն

գիստներէն Միացեալ Նահանգաց նաւահանգիստներն երթեկեկէ: Այսպիսի ճամբորդութիւն մը գրեթէ 8000 մղոնի կը համապատասխանէ. (ծովային մէկ մղոնը

Գերմանական ծոր ընդծովային մը վերնամասը և ամթիւ հեռագրի կայմը:

1852 մեղր կը հաշուի)։ Երբ ընդծովեայ մը այդքան ճանապարհ կտրէ անցնի, ժամուան մէջ տասը ծովային մղոն (կամ հանգոյց) յառաջելով՝ ինչպէս եղած է Տեօյլանտի ճամբորդութեան միջին երազութիւնը, պէ՞տք է որ իւրաքանչիւր մղոնի համար 20 քիւրակրամ նաւթ՝ որ է ըսել 160 տակառաչափ քարիւղ համարարած ըլլալ, 8000 մղոնը կտրելու համար։

Եւ այս հաշուին վրայ հիմնուելով՝ «Norddeutscher Lloyd»-ի վաղեմի վերատեսչին զաւակը Lohman՝ կազմակերպած է Պալթիմորայի նաւահանգիստը մտնող ելլող գերմանական վերոյիշեալ Deutschland ընդծովեայէն զատ, նաև Bremen ընդծովեան։

Անշուշտ ասոր վրայ է որ գերման թերթերը՝ երկինք բարձրացնելով սոյն ոճով երթեկեկութիւնը, առասպելական չափազանցութիւններու մէջ կը գտնուին, արհեստագիտական տարողութեան և մարդկային մոածելակերպը վերիվայր ընելով։ «Appam» շոգենաւուն Ամերիկայ հասնելէն վերջ՝ այս երկրորդ անգամն է որ

գերմանական դրօշակն ամերիկեան նաւահանգստի մը մէջ կը տեսնուի՝ պաշարման շրջագիծը խորտակելով։

«Բարոյական ազդեցութիւնը բոլոր աշխարհիս մէջ անջնջելի պիտի մնայ, կը վստահացնեն գերման օրագիրները։ Պանծալի recordէ մը շատ աւելի վեր է յիշել թէ զգեստի 200 գործատուն ունեցող քաղաքի մը համար՝ գերմանական ներկեր տարուեցան»։

Ստուգիւ ծովային երթեկեկութեան տեսակէտով՝ կարեւորութենէ զուրկ չէ այս ճամբորդութիւնը, և սակայն պատերազմէն առաջ ալ, վերջն ալ՝ տասնեակ մը Hollandներ՝ որոնք Քանաւոա շինուած էին ի հաշիւ Անգլիոյ, անցեալ ամառ՝ Ատլանտեանը կտրելով՝ Բրիտանական կղզիներն հասան, և նոյն իսկ փոքրիկ ընդծովեայ մը «Fiat» իտալական ընկերութեան 180 տակառաչափի տարողութեամբ՝ ինքն իր միջոցներով մինչև Շուէտ կը ճանապարհորդէր՝ յանդգնաբար 2400 մղոն կտրելով։

Իսկ Ֆրանսան 1915ի աւարտած Dupuy de Lôme, Sané Fulton, La-

place, Lagrange, Régnault, և այլն, ընդծովաներովը, որոնք շոգիի քիմիկոսական շարժիչներով և ատամնաւոր վերաձիչներով կը գործեն, արդէն ստեղծած էր այնպիսի նաւեր՝ որոնք գերմանականներէն աւելի հաստատուն են և երազներթաց:

Այս վերջին պատերազմիս երկու տարիներուն ընթացքին մէջ՝ Creusotի մետաղագործատանց նշանաւոր վարիչները Պր. Schneiderներն՝ Laubeuf ճարտարագետի աշխատակցութեամբ, իրենց Շալոն-Պիլը-Սաօնի, Ժիռոնի, և Պորուայի նաւարաններէն ծով ձգեցին սքանչելի ընդծովաներու նմոյշներ՝ որոնցմով հասարակաց թշնամիին վրայ՝ ապշեցուցիչ փորձեր կատարեցին, ծովերը մաքրագործելու դիտումով:

Շնայտէր հաստատութիւնը՝ իրեն շինած ընդծովաներու փորձառութեանց համար՝ Թուրնի նաւակայքին մէջ ստեղծած է Creux saint-Georgesի նաւակայքը, ուր ընդծովաներու սուզուելուն և վերելակելուն խզճամիտ փորձեր կ'ըլլուն. և հոն կը կազմակերպուին նաւաստիներ և ատակ սպայակոյտներ՝ որոնք նորահնար նաւատորմիդին ղեկավարները և շատ մը փափուկ խնդիրներուն հնարագէտները կ'ըլլան:

Յորանսական ընծովաներու նկատմամբ տեղի ունեցած յառաջադիմութիւնը՝ ծածուկ կը պահուի, քանի որ ահաւոր թըշնամին երբ բան մը գիտնայ՝ իսկոյն զայն կատարելագործելու ատակ է:

Եթէ Գերմանական ընդծովաներու նորթագինն է Պալմիրայի ելեմետոր գործելը՝ բարդապէս զարմացուց և սքանչացուց ազգերու ժողովուրդները. իրապէս դեռ կարելի չէ՝ հռչակել՝ որ ընդծովայ երթևեկութեան և վաճառականութեան նոր դարը հասած չէ: Ընդծովաներով փոխադրուած վաճառքներու սակաւութիւնը, բաղդատելով երթևեկելու համար եղած ծախսերու մեծութեան հետ, բնաւ շահաւոր չի կրնար ըլլալ: Եւ Գերմանիան վերոյիշեալ վարելակերպներէն զատ, պիտի չկարենայ փորձել ընդծովաներով վերա-

հաստատել իւր առաջուան ծաղկեալ և ծաւալեալ ծովային վաճառաշահութիւնը, որով նոյն իսկ Անգլիոյ հետ կը մրձակցէր:

Իրեն այս վաճառականութեան ջախջախովը՝ որքան աւելի երկարատեւ ըլլայ՝ այնքան աւելի օր ըստ օրէ իր ցամաքային զօրութիւնն ալ պիտի տկարանայ, պիտի քայքայուի. ինչ որ ընդհանուր մարդկութեան փափաքը և իղձն է, պատերազմէն վերջը տեւական խաղաղութիւն մը գտնելու համար:

Հ. Կ.

ԼՈՒՍՆԻ ԼՈՅՍՈՎ

Մեծն Պէդհովէն՝ երեկոյ մը՝ տնակի մը առջեւն անցնելու ժամանակ լսեց իւր հրաշալի *Suonata*ի մը արձագանքը:

Պահ մը կանգ առնելով՝ ականջին հասաւ ձայնը կնոջ՝ որ կը հնոսաչէր.

— Ո՛հ, եթէ արհեստագէտ մը այս կը տորը հնչեցնէր, ի՛նչ որ ուզէր կը նուիրէի...:

Պէդհովէն տնակին դուռը հրեց և ինքզինքը պարզուկ սենեկի մը մէջ գտաւ՝ որուն կից էր կօշկակարի մը խանութը:

Գաշնակին դիմաց աղջիկ մը նստած էր ու լուսնի պայծառ լոյսովը կը նուագէր, իրեն ըով կանգնած էր արհեստաւորի հագուստով երիտասարդ մը:

— Ներեցէ՛ք ինծի, ըսաւ Պէդհովէն՝ քիչ մը տագնապած. — Լսեցի՛, երաժըշտութիւն կար հոս, և... որովհետեւ նուագէ քիչ մը կը հասկնամ, չկրցայ ինքզինքս զսպել ու ներս մտայ...:

Աղջիկը կարմրեցաւ, երիտասարդը յօնքերը զրեթէ սպառնալից պոստկեց:

— Լսեցի՛ նաև ի՛նչ որ կը խօսէիք, շարունակեց Պէդհովէն, դուք կը փափաքէիք... կը ցանկայիք լսել... վերջապէս, կը ներէ՛ք որ ես դաշնակ զարնեմ:

A.R.A.R.®